

**DOUĂ CUVÂNTĂRI
ROSTITE LA ELBERFELD**

F. ENGELS

Proletari din toate țările, uniți-vă!

DOUĂ CUVÂNTĂRI ROSTITE LA ELBERFELD

FRIEDRICH ENGELS

1845

REPUBLICARE
COMUNISM ȘTIINȚIFIC

2026

Două cuvântări rostite la Elberfeld, de Engels, în februarie 1845 la două dintre cele trei adunări destinate discuțiilor asupra comunismului, care au avut loc la Elberfeld sub conducerea lui Moses Hess. În legătură cu aceste adunări, Engels scrie la 22 februarie 1845 lui Marx: „Aici la Elberfeld se petrec minuni. Ieri am ținut în cea mai mare sală a primului hotel din oraș cea de-a treia adunare comunistă a noastră. La prima adunare au participat 40 de persoane, la a doua 130 și la a treia cel puțin 200”. Aceste două cuvântări au fost prelucrate de Engels spre a fi publicate în „Rheinische Jahrbücher zur gesellschaftlichen Reform”, editate de Püttmann. Engels dă amănunte cu privire la adunările de la Elberfeld în articolul său apărut în „The New Moral World” din 10 mai 1845.

I

Domnilor!

Așa cum am arătat mai înainte și cum de altfel presupun că vă este în genere cunoscut, trăim într-o lume în care domnește libera concurență. Să cercetăm ceva mai de aproape această liberă concurență și ordinea socială creată de ea. În societatea noastră actuală, fiecare lucrează pe propriul său cont și risc, fiecare caută să se îmbogățească numai el însuși și să nu se sinchisească câtuși de puțin de ceea ce fac ceilalți. Cât despre o organizare rațională, despre o repartizare a muncilor, despre aceasta nici nu este vorbă; dimpotrivă, fiecare caută s-o ia înaintea celuilalt, să folosească prilejul cel mai favorabil în avantajul său personal și nu are nici timp și nici poftă să se gândească că, în fond, propriul său interes coincide de fapt cu interesele tuturor celorlalți oameni. Capitalistul individual se află în luptă cu toți ceilalți capitaliști, muncitorul individual cu toți ceilalți muncitori; toți capitaliștii luptă împotriva tuturor muncitorilor, după cum și masa muncitorilor trebuie să lupte, la rândul ei, în mod necesar împotriva masei capitaliștilor. În acest război al tuturor împotriva tuturor, în această dezordine generală și exploatare generală constă esența societății burgheze de astăzi. O asemenea conducere dezordonată a economiei trebuie însă să ducă, în cele din urmă, în mod necesar la rezultate dintre cele mai funeste pentru societate; lipsa de organizare care stă la baza acestei societăți, neglijarea adevăratei bunăstări generale trebuie, mai devreme sau mai târziu, să iasă la iveală în mod flagrant. Ruinarea micii burghezii, a stării care constituia baza principală a statelor din secolul trecut, este prima consecință a acestei lupte. Vedem în fiecare zi cum această clasă a societății este strivită de puterea capitalului, cum, de pildă, croitorii și tâmplarii individuali, cărora magazinele de confecții și de mobilă le iau cei

mai buni clienți, se transformă din mici capitaliști, din membri ai clasei posedante, în proletari dependenți care lucrează pentru alții, în membri ai clasei neposedante. Ruinarea micii burghezii este o consecință tristă a mult lăudatei noastre libertăți a industriei; ea este un rezultat inevitabil al avantajului pe care-l are marele capitalist față de concurenții săi mai puțin avuți, ea este cel mai grăitor indiciu al tendinței capitalului de a se concentra în mâini puține. Această tendință a capitalului este de asemenea recunoscută de mulți; în genere, lumea deplânge faptul că, pe zi ce trece, avuția se acumulează din ce în ce mai mult în mâinile câtorva oameni și, în schimb, marea majoritate a națiunii sărăcește tot mai mult. Astfel ia naștere antagonismul ascuțit dintre cei bogați, care constituie o mână de oameni, de o parte, și cei săraci, care formează marea majoritate a populației, de altă parte, antagonism care în Anglia și în Franța a ajuns să se ascute într-o măsură de-a dreptul alarmantă și care și la noi se agravează tot mai mult pe zi ce trece. Și atâta timp cât actuala bază a societății va fi menținută, va fi imposibil să se frâneze acest proces continuu de îmbogățire a câtorva indivizi și de sărăcire a mării mase a oamenilor; antagonismul se va ascuți tot mai mult, până când în cele din urmă necesitatea va impune ca societatea să treacă la o reorganizare bazată pe principii mai raționale.

Acestea, domnilor, nu sunt însă nici pe departe toate consecințele liberei concurențe. Deoarece fiecare produce și consumă pe cont propriu fără să se sinchisească prea mult de producția și consumația celorlalți, este inevitabil să intervină foarte curând o disproporție flagrantă între producție și consumație. Deoarece societatea din zilele noastre încredințează comercianților, speculanților și dughengiilor repartitia bunurilor produse, fiecare dintre ei având grijă numai de propriul său avantaj — abstracție făcând de imposibilitatea pentru cei neavuți de a-și procura partea necesară din aceste produse —, aceeași disproporție va interveni și la repartitia produselor. Cum poate stabili fabricantul ce cantitate din marfa fabricată de dânsul este necesară pe o piață sau alta? Și, chiar dacă ar putea stabili aceasta, cum poate el ști ce cantitate a fost trimisă pe fiecare dintre aceste piețe de către concurenții săi? Cum ar putea să știe fabricantul, care de cele mai multe ori nu știe nici măcar încotro se va îndrepta marfa pe care tocmai a produs-o, cum ar putea să știe el ce cantități vor trimite concurenții săi din străinătate pe fiecare dintre piețele respective? El nu știe nimic din toate acestea; el produce, ca și concurenții săi, la voia întâmplării și se consolează cu gândul că și ceilalți trebuie să procedeze la fel. El nu se călăuzește decât după nivelul prețurilor care oscilează în permanență căci, în momentul când fabricantul își trimite marfa, prețurile de pe piețele îndepărtate nu mai corespund deloc cu cele care i-au fost comunicate prin scrisoare, iar atunci când marfa ajunge la destinație prețurile

iarăși sunt schimbate în comparație cu cele din momentul când marfa a fost expedită. Când în producție domnește un asemenea haos, este foarte firesc să intervină în fiecare clipă o stagnare în comerț, care, desigur, este cu atât mai gravă cu cât industria și comerțul unei țări sunt mai avansate. Anglia, țara industriei celei mai dezvoltate, ne oferă în această privință exemplul cel mai grăitor. Din cauza dezvoltării comerțului, din cauza unui număr mare de speculanți și de intermediari care se interpun aici între fabricantul producător și adevărații consumatori, fabricantului englez îi este și mai greu decât fabricantului german să cunoască, fie și într-o măsură cât de mică, raportul dintre rezerve și producție, pe de o parte, și consumație, pe de altă parte; în plus el mai trebuie să aprovizioneze aproape toate piețele din lume, și neștiind aproape niciodată încotro pleacă marfa sa, se întâmplă foarte adesea ca, din cauza enormei forțe de producție a industriei engleze, toate piețele să fie dintr-odată supraaglomerate de mărfuri. Comerțul stagnează, fabricile nu lucrează decât jumătate din timpul de lucru sau nu lucrează deloc, intervin o serie de falimente, stocurile de mărfuri trebuie vândute la prețuri derizorii, și astfel o mare parte din capitalul acumulat cu asiduitate se pierde din cauza unei asemenea crize comerciale. În Anglia au avut loc de la începutul acestui secol o serie întreagă de astfel de crize comerciale, iar în ultimii douăzeci de ani la fiecare cinci sau șase ani câte una¹. Ultimele crize, cea din 1837 și cea din 1842, cred că mai sunt încă vii în memoria celor mai mulți dintre dv., domnilor. Și dacă industria noastră ar fi și ea tot atât de dezvoltată ca industria Angliei, iar desfacerea produselor noastre tot atât de întinsă ca comerțul Angliei, atunci am ajunge și noi la aceleași rezultate. La noi însă efectul concurenței în industrie și în comerț se manifestă acum sub forma unei depresiuni generale și de durată în toate ramurile industriale, sub forma unei nenorocite stări de tranziție între o anumită înflorire și o stare de decădere totală, sub forma unei oarecare stagnări, cu alte cuvinte sub forma unei imobilități.

Domnilor, care este cauza reală a acestei situații nenorocite? Cărui fapt se datorește ruinarea micii burghezii, contrastul izbitor dintre sărac și bogat, stagnările în comerț și risipa de capital care rezultă de aici? Cauza nu este alta decât faptul că nu există o comunitate de interese. Muncim cu toții, dar fiecare urmărim un avantaj personal, fără să ne pese de bunăstarea celorlalți, și totuși

¹ În 1892 Engels s-a ocupat încă o dată de ciclul crizelor de la începutul secolului al XIX-lea, care, după părerea multora, este de 5 ani. În prefața ediției a doua a „Clasei muncitoare din Anglia”, el scrie în 1892: „În text, ciclul marilor crize industriale este socotit ca fiind de cinci ani. Aceasta era perioada care reieșea, după cum se părea, din mersul evenimentelor dintre 1825 și 1842. Istoria industriei între anii 1842 și 1868 a dovedit însă că în realitate această perioadă este de zece ani, că crizele intermediare erau de natură secundară și că după 1842 ele au dispărut tot mai mult”.

este un adevăr evident și de la sine înțeles că interesele, bunăstarea, fericirea fiecăruia în parte sunt indisolubil legate de acelea ale semenilor săi. Trebuie să admitem cu toții că niciunul dintre noi nu poate să se lipsească de semenii săi, că însuși interesul ne leagă pe toți unul de altul, și totuși prin faptele noastre călcăm de-a dreptul în picioare acest adevăr și organizăm societatea noastră în așa fel, ca și când interesele noastre nu ar fi aceleași, ci ar fi cu totul opuse unele altora. Am văzut care au fost consecințele acestei erori fundamentale; dacă vrem să înlăturăm aceste consecințe nenorocite, atunci trebuie să eliminăm această eroare fundamentală, și tocmai acest lucru intenționează să-l facă comunismul.

În societatea comunistă, unde interesele individuale nu sunt opuse unele altora, ci coincid, concurența dispare. Despre ruinarea unei clase oarecare, despre clase în genere, cum sunt azi bogații și săracii, se înțelege de la sine că nici nu mai poate fi vorba. După cum în condițiile producției și repartiției bunurilor necesare traiului va dispărea însușirea privată, adică tendința fiecărui individ de a se îmbogăți prin mijloace proprii, tot astfel vor dispărea de la sine și crizele comerciale. În societatea comunistă va fi ușor să cunoști atât producția cât și consumația. Întrucât se știe ce cantitate este necesară în medie pentru un individ, este ușor de socotit ce cantitate este necesară pentru un număr anumit de indivizi, și întrucât producția nu va mai fi atunci în mâinile întreprinzătorilor privați, ci în mâinile comunității care o va administra, va fi foarte ușor *să reglementezi producția conform cu nevoile*.

Vedem, așadar, cum în orânduirea comunistă se înlătură principalele neajunsuri ale orânduirii sociale de astăzi. Dacă vom cerceta însă lucrurile ceva mai îndeaproape, vom vedea că avantajele unei atari orânduirii nu se opresc aici, ci privesc și înlăturarea unui șir de alte neajunsuri, dintre care eu vreau să menționez azi numai câteva cu caracter economic.

Organizarea actuală a societății este, desigur, din punct de vedere economic organizarea cea mai irațională și cea mai nepractică pe care ne-o putem închipui. Opoziția dintre interese are ca urmare faptul că o mare cantitate de forță de muncă este cheltuită într-un mod care nu aduce niciun folos societății, iar o parte considerabilă din capital este irosită fără să se reproducă. Am văzut acest lucru și când am vorbit de crizele comerciale; am văzut cum mase de produse pentru care oamenii au trudit din greu sunt vândute la prețuri derizorii care aduc pierderi vânzătorului; am văzut cum, din cauza falimentelor, mase de capital acumulate cu asiduitate scapă din mâinile posesorilor lor. Să cercetăm totuși ceva mai amănunțit comerțul actual. Gândiți-vă prin câte mâini trebuie să treacă fiecare produs până când ajunge în mâinile adevăratului consumator; gândiți-vă, domnilor, câți intermediari inutili care fac speculă se interpun între producători și consumatori! Să luăm un exemplu, să zicem

un balot de bumbac care a fost fabricat în America de Nord. Balotul trece din mâinile plantatorului în acelea ale unui agent comercial dintr-o localitate oarecare de pe malurile fluviului Mississippi, apoi o ia pe fluviu în jos până la New Orleans. Aici el este vândut pentru a doua oară — deoarece agentul comercial îl cumpărase deja de la plantator — să zicem unui speculant, care, la rândul său, îl vinde exportatorului. Balotul este expediat apoi, de pildă, la Liverpool, unde un alt speculant lacom vrea să pună mâna pe el și reușește să-l acapareze. Acesta, la rândul său, îl vinde unui alt agent comercial care-l cumpără, să zicem, pentru o firmă din Germania. Astfel balotul pleacă spre Rotterdam, pe Rin în sus, trecând prin mâinile a încă o duzină de expeditori, după ce a mai fost încărcat și descărcat de o duzină de ori. Și abia atunci ajunge nu în mâinile consumatorului, ci în mâinile fabricantului, care îl prelucreează mai întâi astfel încât să fie utilizabil, apoi vinde firele țesătorului, acesta vinde pânza imprimerului, care o vinde angrosistului, iar acesta, la rândul lui, detailistului, care în sfârșit livrează marfa consumatorului. Și toate aceste milioane de intermediari, speculanți, agenți comerciali, exportatori, comisionari, expeditori, angrosiști și detailiști, care nu participă cu nimic la producerea mărfii, cu toții vor să trăiască și să realizeze un profit de pe urma ei, și în genere îl realizează, căci altfel n-ar putea exista. Domnilor, oare nu există alt drum, mai simplu și mai ieftin, de a aduce un balot de bumbac din America în Germania și de a livra produsul fabricat din acest bumbac în mâinile adevăratului consumator decât acest drum ocolit care face ca bumbacul să fie vândut de zeci de ori și să fie reîncărcat și transportat de sute de ori de la un depozit la altul? Nu este oare acesta un exemplu grăitor al mării risipe de forță de muncă pricinuită de faptul că nu există o comunitate de interese? În societatea organizată rațional nici nu poate fi vorba despre un transport atât de complicat. Pe cât de ușor se poate stabili de ce cantitate de bumbac sau de produse fabricate din bumbac are nevoie o singură colonie, ca să rămânem la același exemplu, tot atât de ușor va putea stabili administrația centrală ce cantitate e necesară pentru toate localitățile și comunele din țară. După ce o astfel de statistică va fi întocmită — ceea ce se poate realiza cu ușurință într-un an sau doi — media consumației anuale se va modifica numai în raport cu creșterea populației. Va fi deci ușor de stabilit dinainte și la timp ce cantitate din fiecare articol în parte va fi necesară pentru nevoile populației; întreaga cantitate va fi comandată direct de la sursă, ea va putea fi obținută direct, fără intermediari, fără întârzieri și reîncărcări — afară de acelea determinate de natura căilor de comunicație —, așadar cu o mare economisire de forță de muncă, nu va fi nevoie să se plătească profiturile speculanților, angrosiștilor și detailiștilor. Dar aceasta încă nu este totul; astfel toți acești intermediari nu numai că vor deveni inofensivi pentru societate, dar vor deveni chiar

folositori. Dacă astăzi ei fac o treabă care este în dauna tuturor sau, în cel mai bun caz, este o treabă inutilă, dar care le asigură totuși existența, ba în multe cazuri le aduce chiar bogății mari, dacă, prin urmare, ei lucrează astăzi de-a dreptul în detrimentul binelui obștesc, ei vor avea atunci brațele libere pentru a depune o activitate folositoare și vor putea găsi o ocupație în cadrul căreia să se dovedească a nu fi membri aparenti, fictivi ai societății omenești, ci membri adevărați ai acesteia, o ocupație prin care vor dovedi că participă la întreaga ei activitate.

Societatea actuală care-l pune pe fiecare om în situația de a se învrăjbi cu toți ceilalți oameni duce în felul acesta la un război social al tuturor împotriva tuturor, care la indivizii izolați, și mai ales la cei necivilizați, trebuie să ia în mod necesar o formă violentă, brutală, barbară, forma crimei. Pentru a se apăra împotriva crimei, împotriva actului de violență fățiș, societatea are nevoie de un organism vast și complicat de instituții administrative și judiciare care necesită o cantitate imensă de forțe de muncă. În societatea comunistă și acest lucru s-ar simplifica foarte mult, și aceasta tocmai pentru că — oricât de bizar ar părea acest lucru — în această societate administrația s-ar ocupa nu numai de unele laturi izolate ale vieții sociale, ci de întreaga viață socială sub toate formele ei de activitate și sub toate aspectele ei. Noi desființăm antagonismul dintre omul izolat și toți ceilalți oameni, noi opunem războiului social pacea socială, noi distrugem însăși rădăcina crimei, și astfel cea mai mare parte sau aproape cea mai mare parte din activitatea actuală a instituțiilor administrative și judiciare devine de prisos. De pe acum dispar tot mai mult crimele pasionale, locul lor fiind luat de crimele săvârșite din calcul, din interes; numărul crimelor comise împotriva persoanelor scade, numărul crimelor comise împotriva proprietății crește. Civilizația care progresează atenuează izbucnirile violente ale pasiunilor chiar în societatea actuală, care se află pe picior de război; cu atât mai mult le va atenua ea în societatea comunistă, pașnică! Crimele comise împotriva proprietății vor dispărea de la sine acolo unde fiecare capătă cele necesare pentru satisfacerea nevoilor sale materiale și spirituale, unde ierarhia și deosebiriile sociale dispar. Justiția penală va dispărea de la sine, iar justiția civilă, care se ocupă aproape exclusiv cu relațiile de proprietate sau cel puțin cu relațiile care au ca premisă starea de război social, va dispărea și ea. Conflictele vor constitui atunci numai rare excepții, pe când azi ele sunt consecințele firești ale vrăjbei generale, și vor fi aplanate cu ușurință cu ajutorul arbitrilor. Activitatea organelor administrative se datorește și ea în momentul de față permanentei stări de război — poliția și întreaga administrație nu fac nimic altceva decât să vegheze ca războiul să rămână un război camuflat, indirect, ca el să nu degenereze în acte de violență fățișă, în crime. Dacă este însă infinit mai ușor să menții

pacea decât să îngreșești războiul în anumite limite, apoi cu atât mai ușor va fi să administrezi o societate comunistă decât o societate în care domnește concurența. Și dacă de pe acum civilizația i-a învățat pe oameni că interesul lor le impune menținerea ordinii publice, a securității publice, a interesului public, prin urmare să facă pe cât posibil de prisos poliția, administrația și justiția, cu atât mai mult va fi acesta cazul într-o societate în care comunitatea de interese este ridicată la rangul de principiu de bază, în care interesul public nu se mai deosebește de interesul fiecărui individ în parte! Dacă aceasta e situația acum *în pofida* instituțiilor sociale, cu cât se va îmbunătăți ea atunci când instituțiile sociale nu vor mai constitui o piedică, ci un sprijin! Putem, așadar, și din acest punct de vedere să contăm pe o creștere considerabilă a brațelor de muncă, pe care actuala ordine socială le sustrage societății.

Una dintre instituțiile cele mai costisitoare de care societatea actuală nu se poate lipsi este armata permanentă, care sustrage națiunii partea cea mai puternică, cea mai necesară a populației și o obligă să hrănească această parte a populației devenită astfel neproductivă. Știm doar din cifrele propriului nostru buget de stat cât ne costă armata permanentă: 24 000 000 pe an plus 200 000 de brațe de muncă dintre cele mai puternice sustrate producției. În societatea comunistă nu-i va trece nimănui prin minte să se gândească la o armată permanentă. La ce bun? Pentru a păzi liniștea internă a țării? Cum am văzut mai sus, nimănui nu-i va trece prin minte să tulbure această liniște. Teama de revoluții nu este decât consecința opoziției dintre interese; acolo unde interesele tuturor coincid, nici nu poate să fie vorba de o astfel de teamă. Pentru un război de cotropire? Dar cum ar putea să ajungă o societate comunistă să întreprindă un război de cotropire, ea care știe foarte bine că în război pierde oameni și capital și nu poate să dobândească, în cel mai bun caz, decât câteva provincii recalcitrante care ar provoca prin urmare o tulburare în ordinea socială? — Pentru un război de apărare? Pentru acesta nu are nevoie de o armată permanentă, deoarece va fi ușor ca fiecare membru al societății capabil să lupte, pe lângă celelalte ocupații ale sale, să învețe mărirea armelor atât cât e nevoie pentru apărarea țării, și nu pentru paradă. Și apoi gândiți-vă, domnilor, că în cazul unui război, care de altfel nu ar putea surveni *decât împotriva* națiunilor *anticomuniste*, membrul unei astfel de societăți are de apărut o patrie *reală*, un cămin *real*, că va lupta așadar cu o însuflețire, cu o tenacitate și cu o vitejie în fața căreia se va alege praf și pulbere de toată instruirea mecanică a unei armate moderne; gândiți-vă ce minuni a împlinit entuziasmul armatelor revoluționare între 1792 și 1799, care n-au luptat decât pentru o *iluzie*, decât pentru o *patrie iluzorie*, și veți înțelege ce forță trebuie să reprezinte o armată care luptă nu pentru o iluzie, ci pentru o realitate concretă. Prin urmare, aceste mase imense de brațe de

muncă, care sunt astăzi sustrate popoarelor civilizate pentru armate, într-o orânduire comunistă vor fi redat muncii; ele nu vor produce numai atât cât consumă, ci mult mai mult decât este necesar pentru întreținerea lor, ele vor putea produce pentru completarea rezervelor obștești.

O și mai mare irosire de forță de muncă are loc în societatea actuală din cauza felului în care cei bogați se folosesc de poziția lor socială. Nu vreau nicidecum să vorbesc despre luxul mare, inutil și de-a dreptul caraghios, al cărui izvor nu este decât dorința nesățioasă pe care o au unii de a atrage atenția asupra lor și care sustrage o mulțime de brațe de muncă. Dar duceți-vă o dată, domnilor, în casa — în sanctuarul cel mai intim — a unui bogătaș și spuneți-mi dacă faptul că o mulțime de oameni sunt folosiți pentru a servi pe un singur individ, oameni care nu fac decât să lenească sau, cel mult, să facă niște treburi care decurg din izolarea unui om între cei patru pereți ai săi, spuneți-mi dacă faptul acesta nu constituie cea mai absurdă risipă de forță de muncă? Mulțimea aceasta de servitoare, bucătărese, lachei, vizitii, rânđași, grădinari sau cum li s-or mai fi spunând, ce fac ei de fapt? Cât de *puține clipe* din timpul unei zile sunt ei ocupați pentru a face stăpânilor lor viața *într-adevăr plăcută*, pentru a-i ajuta să-și dezvolte și să-și manifeste în mod liber calitățile și aptitudinile lor, și cât de multe ore din timpul unei zile sunt ei ocupați cu treburi pricinuite numai de proasta organizare a relațiilor noastre sociale: să stea în picioare în trăsură la spatele stăpânilor lor, să fie la dispoziția toanelor stăpânului, să plimbe după ei cățelei de salon și alte ocupații ridicole. În societatea organizată în mod rațional, în care fiecare va putea trăi fără să se supună toanelor celor bogați și fără să-și poată permite asemenea toane, în această societate forța de muncă, irosită actualmente pentru deservirea acelor care trăiesc în lux, va putea, firește, să fie folosită în interesul tuturor și în interesul propriu al muncitorilor.

O altă irosire de forță de muncă are loc în societatea actuală în mod direct, sub influența concurenței, care creează un număr uriaș de șomeri, care *ar voi* bucuos să muncească, dar *nu pot* căpăta de lucru. Deoarece societatea nu este organizată în așa fel încât să poată ține seama de folosirea reală a forțelor de muncă, deoarece fiecare trebuie să-și caute singur o sursă de câștig, este foarte natural ca la repartitia muncilor realmente sau aparent utile un număr considerabil de muncitori să rămână fără lucru. Aceasta se întâmplă cu atât mai mulți cu cât lupta de concurență îl silește pe fiecare în parte să-și încordeze forțele la maximum, să profite de toate ocaziile care i se prezintă, pentru a înlocui brațe de muncă scumpe cu altele mai ieftine, și în această privință progresul civilizației oferă zilnic tot mai multe ocazii, sau, cu alte cuvinte, fiecare trebuie să se străduiască pentru ca alții să rămână muritori de foame, pentru ca să înlăture într-un fel sau altul pe alții de la muncă. Astfel

în toate țările civilizate există un mare număr de șomeri, care ar voi bucuros să muncească, dar care nu găsesc de lucru, și numărul lor este mai mare decât se crede de obicei. Printre ei se află acei oameni care *se prostituează* într-un fel sau altul, cerșesc, mătură străzile, stau pe la colțuri de stradă așteptând să găsească ceva de lucru, se întrețin cu chiu cu vai prestând ocazional mici servicii, fac comerț ambulant cu tot felul de mărunțișuri, sau acele sărmene fete pe care le-am văzut astăseară, mergând dintr-un loc în altul cu chitara în mână și cântând pentru bani, care sunt silite să se expună la tot felul de obrăznicii și de propuneri jignitoare numai ca să câștige câțiva gologani. În sfârșit, câte din ele nu cad pradă prostituției *propriu-zise*! Domnilor, numărul acestor șomeri, cărora nu le rămâne altceva de făcut decât să se prostitueze într-un fel sau altul, este foarte mare; instituțiile noastre de binefacere știu prea bine acest lucru. Și nu uitați, domnilor, că, într-un fel sau altul, societatea îi hrănește totuși pe acești oameni, cu toate că nu-i sunt utili. Dacă societatea trebuie să suporte, așadar, cheltuielile pentru întreținerea lor, ea trebuie de asemenea să aibă grijă ca acești șomeri să-și câștige cele necesare traiului lor *în mod onorabil*. Acest lucru însă nu-l poate face actuala societate în care domnește concurența.

Domnilor, dacă vă gândiți la toate acestea — și aș fi putut să mai adaug o mulțime de alte exemple despre felul în care societatea actuală își irosește forțele de muncă —, dacă vă gândiți la acestea, vă veți da seama că la dispoziția societății omenești se află un excedent de forțe de producție care așteaptă numai o organizare rațională, o repartizare reglementată pentru a începe să muncească spre folosul tuturor. Veți înțelege atunci cât de puțin întemeiată este teama că, în condițiile unei juste repartizări a activității sociale, i-ar reveni fiecăruia o cantitate de muncă atât de mare încât nu i-ar mai fi posibil să se ocupe de altceva. Dimpotrivă, este de presupus că, în condițiile unei astfel de organizări, timpul de muncă pe care fiecare îl prestează în mod obișnuit în momentul de față va fi redus la jumătate prin utilizarea forțelor de muncă care astăzi nu sunt deloc folosite sau nu sunt folosite în mod rațional.

Totuși, avantajele pe care le oferă orânduirea comunistă prin *folosirea forțelor de muncă care înainte fuseseră irosite nu sunt încă cele mai importante*. Cea mai mare economisire de forță de muncă rezultă din unirea *forțelor individuale* într-o forță colectivă socială și din orânduirea bazată pe această concentrare a forțelor care până acum se opuneau unele altora. Vreau să mă raliez aici la propunerile socialistului englez *Robert Owen*, deoarece acestea sunt cele mai practice și cel mai complet elaborate. Owen propune ca în locul orașelor și satelor actuale, cu casele lor izolate, așezate una în calea celeilalte, să se construiască palate mari care să ocupe o suprafață de aproximativ 1 650

de picioare² în lungime și în lățime, care să aibă în centru o grădină mare și să poată adăposti comod 2000–3000 de oameni. Este evident că o asemenea clădire, care oferă locatarilor ei confortul celor mai bune locuințe moderne, poate fi totuși construită mult mai ieftin și mai ușor decât locuințele individuale necesare în sistemul actual pentru același număr de oameni și care în majoritatea cazurilor sunt mai puțin confortabile. Un mare număr de camere care azi în mai toate casele mari stau goale sau sunt folosite o dată sau de două ori pe an pot fi desființate fără niciun inconvenient; economisirea de spațiu pentru cămări, pivnițe etc. ar fi de asemenea foarte mare. — Dar abia când cercetăm în amănunt administrația gospodăriei ne convingem de avantajele gospodăririi în comun. Ce cantitate imensă de muncă și de material se risipește în gospodăria fărâmițată de astăzi, de pildă pentru încălzit! Pentru fiecare cameră este nevoie de o sobă! În fiecare sobă trebuie făcut focul, care trebuie să fie alimentat și supravegheat; combustibilul trebuie adus în fiecare dintre aceste camere, iar cenușa trebuie aruncată; cu cât ar fi mai simplu și mai ieftin ca în locul acestor sobe izolate să se instaleze un puternic sistem de încălzire centrală, de pildă cu radiatoare și cu un singur cazan central de încălzire, așa cum există deja astăzi în marile clădiri publice, fabrici, biserici etc.! Apoi iluminatul cu gaz, care astăzi este costisitor pentru că până și țevile cele mai subțiri trebuie să fie îngropate în pământ și pentru că în genere țevile au o lungime colosală din cauza spațiului mare care trebuie iluminat în orașele noastre; pe când la construcția propusă de noi totul este concentrat pe o suprafață de 1650×1650 de picioare³, iar numărul de lămpi cu gaz aerian va fi totuși același; prin urmare, acest sistem de iluminat nu va reveni, în orice caz, mai scump decât iluminatul într-un oraș de mărime mijlocie. Apoi pregătirea meselor — câtă risipă de spațiu, de material și de forță de muncă în gospodăria fărâmițată de astăzi, în care fiecare familie își gătește separat o cantitate mică de mâncare care îi este necesară, are vasele ei aparte, angajează bucătăreasa ei aparte, trebuie să-și aducă singură alimentele de la piață, de la zarzavagiu, de la măcelar și de la butar! Nu încape îndoială că, dacă mâncarea s-ar pregăti și s-ar servi în comun, două treimi din muncitorii ocupați actualmente cu această treabă ar putea fi ușor eliberați, iar restul de o treime ar putea îndeplini munca lor mai bine și cu mai multă atenție decât astăzi. Și, în sfârșit, muncile casnice propriu-zise! Dacă și aceste munci ar fi organizate și repartizate în mod just — ceea ce în asemenea condiții ar fi pe deplin realizabil —, oare în cazul acesta nu ar fi mult mai ușor de îngrijit și de întreținut o astfel de clădire decât 200–300 de locuințe izolate care în

² ~500 metri.

³ ~250 000 m².

sistemul actual sunt ocupate de un număr egal de oameni?

Acestea, domnilor, sunt numai câteva din multiplele avantaje care ar trebui să rezulte din punct de vedere economic din organizarea comunistă a societății omenesti. Este imposibil ca în câteva ore și în puține cuvinte să vă explicăm principiile noastre și să le argumentăm cum se cuvine din toate punctele de vedere. De altfel aceasta nici nu este intenția noastră. Nu putem și nici nu vrem altceva decât să dăm lămuriri asupra anumitor puncte și să îndemnăm pe aceia cărora problema le este încă străină s-o studieze. Sperăm însă că astă-seară am reușit să vă lămurim cel puțin asupra unui lucru, și anume că comunismul nu este opus firii omului, rațiunii și inimii lui, și că nu este nici o teorie ruptă de realitate și generată doar de fantezie.

S-ar putea pune întrebarea: cum putem traduce această teorie în realitate, ce măsuri trebuie să propunem ca să pregătim aplicarea ei? Există mai multe căi pentru realizarea acestui scop. Englezii vor începe, probabil, prin aceea că vor întemeia colonii izolate și vor lăsa la latitudinea fiecăruia să hotărască dacă vrea sau nu să adere la ele; francezii, dimpotrivă, vor pregăti și vor înfăptui, probabil, comunismul pe scară națională. Cât despre felul cum vor proceda germanii, este greu să spunem ceva, dat fiind că mișcarea socială în Germania este de dată recentă. Deocamdată, din numeroasele căi posibile pentru pregătirea comunismului nu vreau să menționez decât una singură, despre care s-a vorbit mult în ultimul timp, și anume înfăptuirea a trei măsuri care trebuie să ducă inevitabil la comunismul practic.

Prima măsură ar fi *învățământul general* pentru toți copiii, fără excepție, pe cheltuiala statului, învățământ care să fie același pentru toți copiii și să dureze până în momentul când individul este în stare să se manifeste ca membru independent al societății. Această măsură n-ar fi decât un act de dreptate față de frații noștri neavuți, deoarece fiecare om are, fără îndoială, dreptul la o dezvoltare deplină a aptitudinilor sale, iar societatea se face de două ori vinovată față de individ atunci când consideră ignoranța drept o consecință inevitabilă a sărăciei. Este evident că societății îi aduc mai mult folos membrii culti decât membrii ignoranți, necivilizați. Și dacă un proletariat cult nu ar mai fi dispus să rămână, cum desigur este de așteptat, în starea de oprinare în care se află proletariatul nostru de astăzi, este totuși de așteptat ca liniștea și chibzuința care sunt necesare pentru o transformare pașnică a societății să vină numai din partea unei clase muncitoare *culte*. Dar nici proletariatul *incult* nu are poftă să rămână în situația în care se află; acest lucru ni-l dovedesc, în ceea ce privește Germania, tulburările din Silezia și din Boemia, ca să nu mai vorbim despre alte țări.

A doua măsură ar fi o totală *reorganizare a asistenței săracilor*, în sensul ca toți cetățenii rămași fără lucru să fie încadrați în colonii în care să îndepli-

nească diferite munci cu caracter agricol sau industrial și unde munca lor să fie organizată în folosul întregii colonii. Până acum capitalurile instituțiilor pentru asistența săracilor erau împrumutate cu dobândă, dându-li-se astfel celor bogați noi mijloace pentru a-i exploata pe cei neavuți. Ar fi, în sfârșit, timpul ca aceste capitaluri să fie utilizate într-adevăr în folosul celor săraci, ca întregul venit adus de aceste capitaluri, și nu numai dobânda de 3%, să fie folosit pentru săraci, să se dea un admirabil exemplu de asociație între capital și muncă! În felul acesta forța de muncă a tuturor șomerilor ar fi întrebuințată în folosul societății, ei înșiși ar fi transformați, din pauperi demoralizați, deprimați, în oameni activi, morali și independenți, care totodată ar fi puși în condiții care ar apărea foarte curând fiecărui muncitor ca fiind demne de invidiat și ar deschide drumul spre reorganizarea radicală a societății.

Pentru aplicarea acestor măsuri e nevoie de bani. Pentru a procura acești bani și pentru a înlocui totodată toate impozitele de până acum, repartizate în mod nedrept, se propune în prezentul plan de reforme un impozit general și progresiv pe capital, al cărui coeficient să crească în raport cu mărirea capitalului. În felul acesta, cheltuielile necesare pentru administrația publică ar fi suportate de fiecare după posibilitățile sale, și povara acestor cheltuieli n-ar mai apăsa, așa cum se întâmplă acum în toate țările, în special pe umerii acelora care sunt cel mai puțin în stare s-o suporte. În fond, principiul impunerii este un principiu pur comunist, deoarece dreptul de a percepe impozite rezultă în toate țările din așa-numita proprietate națională. Într-adevăr, ori proprietatea privată este sacră, și atunci nu există proprietate națională, iar statul n-are dreptul să perceapă impozite, ori statul are acest drept, și atunci proprietatea privată nu este sacră, atunci proprietatea națională este superioară proprietății private, iar statul este adevăratul proprietar. Acest din urmă principiu este unanim recunoscut; ei bine, domnilor, deocamdată noi nu pretindem decât ca acest principiu să fie respectat, ca statul să se declare proprietar general și ca atare să administreze proprietatea publică spre binele întregii societăți, și ca prim pas în această direcție noi cerem ca el să introducă un sistem de impunere care să țină seama numai de posibilitatea fiecăruia de a plăti impozite și de binele efectiv al întregii societăți.

Domnilor, vedeți așadar că nu este vorba să introducem imediat și împotriva voinței națiunii comunitatea de bunuri, dar că este vorba înainte de toate să stabilim scopul precum și *mijloacele și căile* pentru îndeplinirea acestui scop. Dar nu există nicio îndoială că principiul viitorului va fi principiul comunist; pentru acest lucru pledează mersul dezvoltării tuturor națiunilor civilizate, pentru aceasta pledează descompunerea progresivă rapidă a tuturor instituțiilor sociale de până acum, pentru aceasta pledează rațiunea sănătoasă a omului și înainte de toate inima omului.

II

Domnilor!

La ultima noastră adunare mi s-a reproșat faptul că exemplele și datele pe care le-am adus s-au referit aproape numai la alte țări, mai cu seamă la Anglia. S-a spus: Franța și Anglia nu ne interesează; noi trăim în Germania, și sarcina noastră este să demonstrăm necesitatea și superioritatea comunismului pentru Germania. Ni s-a reproșat totodată că în general n-am demonstrat suficient de temeinic necesitatea istorică a comunismului. Aceasta este perfect adevărat și altfel nici n-ar fi fost cu putință. O necesitate istorică nu poate să fie demonstrată într-un timp tot atât de scurt ca egalitatea a două triumphiuri, ea poate să fie demonstrată numai printr-un studiu și o fundamentare multilaterală. În ceea ce mă privește, îmi voi da astăzi toată osteneala să înlătur aceste două obiecții; mă voi strădui să demonstrez că comunismul este pentru *Germania* dacă nu o necesitate istorică, atunci o *necesitate economică*.

Să analizăm mai întâi actuala situație socială a Germaniei. Că există la noi multă sărăcie este un fapt îndeobște cunoscut. Silezia și Boemia constituie o dovadă elocventă. Despre sărăcia din ținuturile Moselei și a munților Eifel⁴ ne-a vorbit în amănunt „Gazeta renană”. În Erzgebirge domnește din vremuri imemorabile o permanentă și cumplită mizerie. Situația nu este mai bună nici în Senne și nici în districtele din Westfalia, unde se prelucrează inul. Din toate colțurile Germaniei se aud plângeri, și nici nu ne putem aștepta la altceva. Proletariatul nostru este numeros și trebuie să fie numeros, de acest lucru ne vom putea convinge chiar la analiza cea mai superficială a situației noastre sociale. Faptul că în *districtele industriale* trebuie să existe un proletariat numeros este în firea lucrurilor. Industria nu poate exista fără un număr mare de muncitori, care să-i stea întru totul la dispoziție, care să muncească numai pentru ea și să renunțe la oricare altă îndeletnicire; atâta timp cât există concurența, munca în industrie face imposibilă orice altă ocupație. De aceea găsim în toate districtele industriale un proletariat care este prea numeros, prea bătător la ochi pentru ca existența lui să poată fi negată. — În *districtele agricole*, dimpotrivă, n-ar trebui să existe proletariat, afirmă unii. Dar cum ar fi posibil așa ceva? În regiunile în care predomină marea proprietate funciară, proletariatul agricol este necesar; marile gospodării au nevoie de muncitori agricoli și muncitoare agricole, ele nu pot exista fără proletari. Nici în regiunile în care pământul este împărțit în parcele mici nu se poate evita apariția unei clase neavute: parcelele sunt fărâmițate până la o anumită

⁴ Vezi articolul „Justificarea corespondentului din valea Moselei” de Karl Marx în „Gazeta renană”, ianuarie 1843.

limită, apoi fărâmițarea încetează; și deoarece pământul nu poate reveni decât unui membru al familiei, ceilalți sunt nevoiți să devină proletari, muncitori neavuți. Unde mai pui că fărâmițarea continuă de obicei până când parcela devine prea mică pentru a putea hrăni o familie, și atunci se formează o clasă de oameni care, la fel ca și mica burghezie de la orașe, constituie o trecere de la clasa avută la clasa neavută; parcela de pământ nu dă acestor oameni posibilitatea să se ocupe cu altceva și în același timp nu este suficientă ca să le asigure existența. Și în rândurile acestei clase domnește o mare mizerie.

O dovadă a faptului că acest proletariat trebuie să crească într-una numeric este sărăcirea continuă a micii burghezii, lucru despre care am vorbit pe larg înainte cu o săptămână, precum și tendința capitalului de a se concentra în mâini puține. Desigur că nu e necesar să revin azi asupra acestor puncte; țin numai să adaug că aceste cauze, care generează în permanență proletariatul și sporesc rândurile lui, continuă să acționeze și vor avea aceleași consecințe atâta timp cât va exista concurența. În orice caz, proletariatul nu numai că va continua să existe, dar va crește chiar într-una numeric și va deveni o forță tot mai amenințătoare în societatea actuală atâta vreme cât vom continua să producem fiecare pe contul său propriu și în opoziție cu toți ceilalți. Dar va veni timpul când proletariatul va atinge un asemenea grad de putere și de conștiință, încât nu va mai accepta ca povara întregului edificiu social să apese la nesfârșit pe umerii săi și va cere o repartitie mai echitabilă a datoriei și a drepturilor sociale; și atunci — dacă natura omenească nu se va schimba între timp — o revoluție socială va fi inevitabilă.

Aceasta este o problemă de care economiștii noștri nu s-au ocupat până acum deloc. Pe ei nu-i interesează repartitia avuției naționale, ci numai producerea ei. Vom face totuși pentru un moment abstracție de faptul că, așa cum tocmai am demonstrat, o revoluție socială este în genere consecința inevitabilă a concurenței; vom cerceta deocamdată diferitele forme sub care apare concurența, diferitele căi economice posibile în Germania și vom arăta care va fi consecința fiecăreia dintre ele.

Germania, sau, ca să ne exprimăm mai exact, Uniunea Vamală Germană⁵, are pentru moment un tarif vamal juste-milieu⁶. Taxele noastre vamale, dacă le privim din punctul de vedere al adevăratelor taxe vamale protecționiste, sunt prea joase, și, dacă le privim din punctul de vedere al libertății comer-

⁵ Uniunea Vamală Germană — Uniunea Vamală Pruso-Germană — a fost o uniune economică a statelor germane sub conducerea Prusiei pentru înlăturarea taxelor vamale dintre state și reglementarea lor în comun. A fost înființată la 1 ianuarie 1834 de către Prusia și alte state membre ale Uniunii germane.

⁶ Linia de mijloc, linia de aur.

țului, sunt prea ridicate. În acest caz există trei posibilități: sau trecem la deplina libertate a comerțului, sau ne protejăm industria prin taxe vamale suficient de ridicate, sau rămânem la sistemul actual. Să analizăm fiecare caz în parte.

Dacă proclamăm *libertatea comerțului* și desființăm taxele vamale, atunci întreaga noastră industrie, cu excepția câtorva ramuri, va fi ruinată. *Atunci* nici vorbă n-ar mai putea fi de filatură de bumbac, de țesătoria mecanică, de majoritatea ramurilor din industria bumbacului și a inului, de cele mai importante ramuri din industria mătăsii, de aproape întreaga industrie a fierului, atât extractivă cât și prelucrătoare. Muncitorii din toate aceste ramuri industriale, rămași dintr-odată șomeri, s-ar năpusti în masă asupra agriculturii și asupra rămășițelor industriei, pauperismul s-ar întinde repede pretutindeni, centralizarea proprietății în mâinile unui număr redus de indivizi ar fi accelerată în urma unei astfel de crize, și, dacă ar fi să judecăm după evenimentele din Silezia, consecința inevitabilă a acestei crize ar fi o revoluție socială.

Să presupunem că am introduce *taxe vamale protecționiste*. În ultimul timp acestea au devenit calul de bătaie al majorității industriașilor noștri și de aceea merită o analiză mai amănunțită. D-l List a sintetizat dorințele capitaliștilor noștri într-un sistem⁷, și la acest sistem, acceptat de ei aproape în mod unanim ca un credo, vreau să mă refer. D-l List propune taxe vamale protecționiste care să crească treptat și care în cele din urmă să fie destul de ridicate ca să asigure fabricantului piața internă; apoi ele urmează să rămână o perioadă de timp la acest nivel, iar ulterior să fie din nou scăzute treptat, în așa fel încât în cele din urmă, după un șir de ani, să înceteze orice sistem protecționist. Să admitem că acest plan ar fi realizat, că taxele vamale protecționiste crescânde ar fi decretate. Industria va prospera, capitalul care mai e încă disponibil se va îndrepta spre întreprinderile industriale, cererea de muncitori și odată cu ea și salariul vor crește, azilele pentru săraci se vor goli, după toate aparențele va interveni o perioadă de înflorire generală. Aceasta va dura până ce industria noastră se va fi dezvoltat în suficientă măsură pentru a putea satisface piața internă. Ea nu se poate dezvolta mai mult, căci, de vreme ce ea nu poate păstra piața *internă* fără taxele vamale protecționiste, cu atât mai puțin va izbuti ea să țină piept concurenței din afară pe piețele neutre. Până atunci însă industria indigenă ar fi, după părerea d-lui List, destul de puternică pentru a avea în mai mică măsură nevoie de protecționism și a putea începe reducerea taxelor vamale. Să admitem pentru

⁷ Vederile protecționiste ale economistului german Friedrich List sunt expuse în cartea „Das nationale System der politischen Ökonomie” (Sistemul național al economiei politice), Stuttgart și Tübingen, 1841.

un moment acest lucru. Taxele vamale vor fi micșorate. Dacă nu la prima, atunci desigur la a doua sau la a treia reducere a taxelor vamale, ele vor fi atât de scăzute încât industria străină — să-i spunem pe nume: industria engleză — va putea concura pe piețele germane cu propria noastră industrie. Dar tocmai acest lucru îl dorește d-l List. Care vor fi însă consecințele? Începând din această clipă, industria germană trebuie să treacă și ea prin toate oscilațiile, prin toate crizele prin care trece industria engleză. De îndată ce piețele de dincolo de mare vor fi supraaglomerate cu mărfuri englezești, englezii vor arunca, întocmai cum fac și acum — și d-l List descrie acest lucru cu multă duioșie —, toate stocurile lor pe piața germană, aceasta fiind cea mai apropiată piață din cele accesibile lor, transformând astfel din nou Uniunea vamală în „magazinul” lor „de vechituri”. Industria engleză se va redresa însă foarte curând, pentru că lumea întreagă îi servește drept piață, pentru că lumea întreagă nu se poate dispensa de ea, în timp ce industria germană nu este indispensabilă nici pentru propria ei piață și trebuie să se teamă chiar la ea acasă de concurența englezilor și să sufere de pe urma excedentului de mărfuri englezești care au fost trimise cumpărătorilor lor în timpul crizei. În aceste condiții industria noastră va trebui să suporte până-n cele mai mici amănunte toate repercusiunile perioadelor grele prin care va trece industria engleză, fără să participe însă și la perioadele ei de înflorire, decât în foarte mică măsură; într-un cuvânt, vom fi atunci exact în aceeași situație în care suntem astăzi. Și, ca să tragem de îndată concluziile finale, atunci va interveni aceeași stare de depresiune în care se găsesc astăzi ramurile industriale apărute numai pe jumătate de sistemul protecționist; atunci o întreprindere după alta se va ruina fără ca să apară altele noi, mașinile noastre se vor învechi fără ca să fim în stare să le înlocuim prin alte mașini noi, mai perfecționate; atunci stagnarea se va transforma într-un regres și, potrivit propriei afirmații a d-lui List, o ramură industrială după alta va decădea și în cele din urmă va pieri în mod definitiv. Atunci însă va exista un proletariat numeros creat de industrie și care în acel moment nu va mai avea mijloace de trai, nu va mai avea de lucru; și atunci, domnilor, proletariatul acesta va cere claselor avute să i se dea de lucru și de mâncare.

Aceasta s-ar întâmpla în cazul când s-ar reduce taxele vamale protecționiste. Să admitem acum că ele n-ar fi reduse, că ar rămâne aceleași și că ar trebui să așteptăm momentul când, datorită concurenței dintre fabricanții din interiorul țării, ele ar deveni iluzorii pentru ca ulterior să poată fi reduse. Rezultatul ar fi următorul: industria germană, de îndată ce ar fi în stare să aprovizioneze complet piața internă, ar stagna. De noi întreprinderi nu ar fi nevoie, deoarece cele existente ar fi suficiente pentru a satisface nevoile pieței; cât despre piețe noi, așa cum am arătat mai sus, nici nu ne putem gândi la

aşa ceva atâta timp cât industria mai are în genere nevoie de protecționism. Dar o industrie care nu *ia amploare* nici nu se poate *perfecționa*. Ea rămâne staționară pe plan intern și pe plan extern. Perfecționarea mașinilor nu există pentru ea. Mașinile vechi nu pot fi pur și simplu aruncate, iar pentru cele noi nu există întreprinderi noi în care să-și poată găsi o întrebuințare. Între timp alte națiuni merg înainte, iar stagnarea industriei noastre se transformă din nou în regres. În curând, datorită progreselor pe care le fac, englezii vor fi în stare să producă atât de ieftin, încât vor putea concura industria noastră, rămasă în urmă, pe propria noastră piață, *în ciuda* taxelor vamale protecționiste; și deoarece în lupta de concurență, ca în oricare altă luptă, învinge acela care e mai tare, înfrângerea noastră finală este sigură. Și atunci va interveni aceeași situație despre care am vorbit mai sus: proletariatul creat în mod artificial va cere claselor avute un lucru pe care acestea nu i-l vor putea da atâta timp cât vor voi să-și păstreze situația exclusivă de clase posedante, și atunci va izbucni revoluția socială.

Mai există însă încă o posibilitate, și anume cea mai puțin probabilă, ca noi germanii să reușim, datorită taxelor vamale protecționiste, să aducem industria noastră în situația de a putea concura cu englezii fără să avem nevoie de taxe protecționiste. Să admitem că acesta ar fi cazul; care ar fi rezultatul? De îndată ce am începe să facem concurență englezilor pe piețele externe, neutre, s-ar încinge o luptă pe viață și pe moarte între industria noastră și industria engleză. Englezii își vor încorda toate forțele pentru a ne ține departe de piețele pe care le-au aprovizionat până acum; ei trebuie să facă acest lucru pentru că prezența noastră pe aceste piețe ar însemna un atac împotriva sursei lor de existență, împotriva punctului lor cel mai nevralgic. Și, folosindu-se de toate mijloacele care le stau la dispoziție, de toate avantajele unei industrii care datează de sute de ani, ei vor reuși să ne înfrângă. Ei vor sili industria noastră să se limiteze la propria noastră piață și în acest fel ea va ajunge într-o stare de stagnare, și atunci situația va fi tocmai aceea de care am vorbit mai sus: noi vom rămâne pe loc, iar englezii ne vor lua înainte; și în această stare de decădere inevitabilă, industria noastră nu va fi în stare să hrănească proletariatul creat de ea în mod artificial, și atunci va izbucni revoluția socială.

Chiar dacă am presupune că i-am învinge pe englezi și pe piețele neutre, că am pune mâna, una după alta, pe piețele lor de desfacere, ce am câștiga noi în acest caz puțin probabil? În cel mai fericit caz am parcurge și noi calea dezvoltării industriale, pe care Anglia a parcurs-o înaintea noastră, și am ajunge, mai devreme sau mai târziu, în situația în care este Anglia astăzi, și anume în ajunul unei revoluții sociale. Dar după toate probabilitățile, n-ar trebui așteptat atât de mult. Necontenitele succese ale industriei germane ar

face ca industria engleză să se ruineze și ar grăbi răskoala în masă a proletariatului împotriva claselor posedante, pe care englezii, oricum, nu o pot evita. Șomajul în rapidă creștere ar împinge pe muncitorii englezi la revoluție și, așa cum se prezintă lucrurile azi, o astfel de revoluție socială ar avea repercusiuni colosale și asupra țărilor de pe continent, și mai cu seamă asupra Franței și Germaniei, repercusiuni care ar fi cu atât mai puternice cu cât mai numeros ar fi proletariatul creat în mod artificial în Germania de dezvoltarea forțată a industriei. O asemenea revoluție ar cuprinde de îndată toată Europa și ar spulbera în mod brutal visurile fabricanților noștri despre un monopol industrial al Germaniei. Coexistența pașnică a industriei engleze și a industriei germane este imposibilă chiar numai din cauza concurenței. Fiecare industrie, o repet, trebuie să se dezvolte, ca să nu rămână în urmă și să nu piară; ea trebuie să se extindă, să cucerească piețe noi, să creeze neconținut noi întreprinderi, altfel ea nu poate să progreseze. Deoarece însă, de când China și-a deschis porturile⁸, nu mai pot fi cucerite niciun fel de piețe noi, ci vor putea fi numai exploatate mai bine cele existente, deoarece extinderea industriei va merge așadar mai încet pe viitor decât a mers până în momentul de față, Anglia poate acum să tolereze cu atât mai puțin decât înainte un concurent. Pentru a-și apăra industria de la pieire, ea trebuie să mențină la un nivel coborât industria tuturor celorlalte țări; păstrarea monopolului industrial nu mai este pentru Anglia numai o chestiune de profit mai mare sau mai mic, ci a devenit o chestiune vitală. Lupta de concurență dintre națiuni este în orice caz mult mai violentă, mult mai ascuțită decât lupta de concurență dintre indivizi, deoarece ea este o luptă concentrată, o luptă de mase, căreia poate să-i pună capăt numai victoria definitivă a uneia dintre părți și înfrângerea definitivă a celeilalte părți. Și de aceea o astfel de luptă între noi și englezi, oricare ar fi rezultatul ei, n-ar prezenta niciun avantaj nici pentru industria noastră și nici pentru industria engleză; ea n-ar face decât să antreneze după sine, așa cum am arătat mai sus, o revoluție socială.

Domnilor, am văzut, așadar, la ce se poate aștepta Germania în toate cazurile posibile, atât în cazul libertății comerțului cât și în cazul sistemului protecționist. Pentru noi ar mai exista o singură posibilitate economică, și anume aceea de a rămâne la taxele vamale juste-milieu, actualmente în vigoare. Am văzut însă mai sus care ar fi consecințele acestei situații. Industria noastră s-ar duce de răpă o ramură după alta, muncitorii industriali

⁸ După terminarea primului așa-numit război al opiumului dus de către colonialiștii englezi împotriva Chinei, acestei țări i-a fost impus pactul inechitabil de la Nanking (1842); una dintre condițiile pactului era deschiderea a 5 porturi chinezești (Canton, Amoy, Shanghai, Ningpo și Futsu) pentru comerțul englez.

ar rămâne fără lucru, iar atunci când șomajul ar atinge o anumită limită ar izbucni revoluția îndreptată împotriva claselor posedante.

Vedeți, așadar, că o analiză amănunțită confirmă pe deplin ceea ce am spus la început în linii generale pornind de la concurență, și anume că consecința inevitabilă a relațiilor noastre sociale existente va fi, în orice condiții și în orice împrejurări, o *revoluție socială*. Cu aceeași certitudine cu care putem deduce din axiome matematice date un principiu nou, cu aceeași certitudine putem trage concluzia, pornind de la relațiile economice existente și de la principiile economiei politice, că o revoluție socială este iminentă. Să privim totuși această revoluție ceva mai de aproape; sub ce formă se va manifesta ea, care vor fi rezultatele ei, prin ce se va deosebi ea de revoluțiile violente care au avut loc până acum? O revoluție socială, domnilor, este cu totul altceva decât revoluțiile politice de până acum; ea nu este îndreptată, ca acestea din urmă, împotriva proprietății monopolului, ci împotriva monopolului proprietății; o revoluție socială, domnilor, este *războiul deschis al celor săraci împotriva celor bogați*. Și o astfel de luptă, în care toate mobilurile și cauzele — care în conflictele istorice de până acum acționau ascuns și deghizat — se manifestă în mod fățiș, o astfel de luptă amenință, firește, să devină mai violentă și mai sângeroasă decât toate luptele precedente. Rezultatul acestei lupte poate să fie de două feluri. Ori acea parte care s-a răscolat îndreaptă lovitura ei numai împotriva aparenței, și nu a esenței, numai împotriva formei, și nu a fondului lucrurilor, ori ea pătrunde însuși fondul lucrurilor și lovește răul chiar la rădăcină. În primul caz proprietatea privată va fi menținută, numai că va fi repartizată altfel, așa încât vor rămâne în vigoare cauzele care au provocat situația actuală și care vor provoca din nou, mai devreme sau mai târziu, o situație asemănătoare și totodată o nouă revoluție. Dar este oare acest lucru cu puțință? A existat vreodată o revoluție care să nu-și fi atins scopul pe care și l-a propus? Revoluția engleză care a înfăptuit atât principiile religioase cât și cele politice combătute de Carol I a fost provocată tocmai de lupta lui Carol I împotriva acestora; burghezia franceză a cucerit în lupta ei împotriva nobilimii și a vechii monarhii tot ce a vrut, ea a suprimat toate abuzurile care au împins-o la răscoală. Este oare posibil ca răscoala săracilor să se oprească înainte de a fi desființat sărăcia și cauzele ei? Acest lucru nu este posibil, domnilor; a admite așa ceva ar însemna să negăm toată experiența istoriei. Nici nivelul cultural al muncitorilor, în special în Anglia și în Franța, nu ne permite să credem că acest lucru ar fi posibil. Nu ne rămâne, așadar, decât cealaltă presupunere, și anume că viitoarea revoluție socială va ține seama de cauzele adevărate ale lipsurilor și ale sărăciei, ale ignoranței și crimei, cu alte cuvinte că ea va înfăptui o adevărată reformă socială. Și acest lucru nu se poate realiza decât prin proclamarea principiului comunist.

Analizați, domnilor, gândurile care-l frământă pe muncitor în țările unde și muncitorul gândește; cercetați dacă diferitele fracțiuni ale mișcării muncitorești din Franța nu sunt toate comuniste; duceți-vă în Anglia și ascultați ce fel de propuneri se fac muncitorilor în vederea îmbunătățirii situației lor, și veți vedea că toate acestea se bazează pe principiul proprietății comune; studiați diferitele sisteme de reformă socială: câte dintre ele veți găsi că nu sunt comuniste? Dintre toate sistemele care mai au importanță în zilele noastre, singur acela al lui Fourier nu este comunist, și aceasta pentru că și-a îndreptat atenția mai mult asupra organizării sociale a activității omenești decât asupra repartiției produselor acestei activități. Toate aceste fapte confirmă concluzia că o viitoare revoluție socială va sfârși prin înfăptuirea principiului comunist, o altă posibilitate aproape că nu există.

Domnilor, dacă aceste concluzii sunt juste, dacă revoluția socială și înfăptuirea comunismului în practică constituie rezultatul necesar al relațiilor noastre existente, atunci trebuie să ne ocupăm înainte de toate de măsurile cu ajutorul cărora putem preîntâmpina acte de violență și vărsare de sânge la înfăptuirea revoluției în relațiile sociale. Or, pentru aceasta nu există decât *un singur* mijloc, și anume înfăptuirea pe cale pașnică sau cel puțin pregătirea pe cale pașnică a comunismului. Așadar, dacă nu vrem o soluționare sângeroasă a problemei sociale, dacă nu vrem ca contradicția mereu crescândă dintre nivelul cultural și nivelul de trai al proletarilor noștri să se ascută într-o asemenea măsură încât, potrivit cunoștințelor noastre despre natura omenească, această contradicție să-și caute soluționarea în folosirea forței brutale, în disperare și în setea de răzbunare, atunci, domnilor, trebuie să ne ocupăm cu toată seriozitatea și nepărtinirea de problema socială; atunci trebuie să depunem toate eforturile ca iloții de astăzi să ajungă într-o situație demnă de un om. Și dacă cumva unora dintre dv. vi s-ar părea că ridicarea claselor până acum umilite n-ar putea să aibă loc fără o scădere a propriului său nivel de trai, trebuie totuși să ne gândim că e vorba de a crea un astfel de nivel de trai pentru *toți* oamenii încât fiecare să-și poată dezvolta liber natura sa omenească, să poată avea relații omenești cu semenii săi și să nu trebuiască să se teamă de nicio zdruncinare violentă a bunăstării sale; trebuie să ne gândim că ceea ce unul sau altul va trebui să sacrifice nu sunt adevăratele plăceri omenești, ci numai aparența acestora creată de rânduielile noastre proaste, că va trebui să sacrifice plăceri care sunt în contradicție cu însăși rațiunea și simțămintele acelor care azi se bucură de aceste avantaje aparente. Noi nu vrem nicidecum să zdruncinăm viața cu adevărat omenească, cu toate condițiile și cerințele ei; dimpotrivă, noi dorim abia s-o construim. Și dacă dv., chiar făcând abstracție de acest lucru, vă veți gândi bine care vor fi consecințele orânduirii noastre de azi, la ce labirint de contradicții și la ce haos ne duce aceasta, atunci,

domnilor, veți ajunge, desigur, la concluzia că merită osteneala de a studia cu toată seriozitatea și în mod temeinic problema socială. Și dacă voi izbuti să vă antrenez la aceasta, atunci scopul conferinței mele va fi într-un totu atins.

